

FESTES DE BEATIFICACIÓ DE SANT JOSEP ORIOL A BARCELONA 1806-1807

Els entremesos festius del nostre país estant lligats a dates d'obligada menció, la majoria d'elles corresponen a celebracions extraordinàries, que per sort ens han deixat un gruix documental que ens permet resseguir la petjada dels entremesos al llarg de la seva historia, com per exemple la relació de la festa del Corpus de l'any 1424 del Llibre de les Solemnitats de Barcelona o les festes de Canonització de Sant Ramon de Penyafort de l'any 1601, ambdues ja han estat motius d'articles en revistes anteriors. Un altre de les dates d'obligada referència són les festes de beatificació del beneficiari i bosser de la parròquia del Pi el doctor Josep Oriol motiu d'aquest escrit.

Per conèixer que va passar en aquelles dates podem beure de diferents fonts documentals com per exemple l'auca publicada el mateix 1807 com a testimoni gràfic de la processó. Una altra font són les relacions conservades en l'arxiu de la parròquia del Pi redactades en castellà i que segueixen les festes que aquesta parròquia va endegar en motiu de la beatificació del seu beneficiat. En aquesta línia de paper escrit, el Calaix de Sastre d'en Rafel Amat i Cortada més conegut com el Baró de Maldà ens fa una descripció acurada, dia a dia, moment per moment que ens endinsa en l'ambient festiu d'aquells dies.

Els escrits d'en Rafel Amat reflecteixen la grandiositat i alhora les misèries d'una ciutat en festes, pot ser des d'un punt de vista poc objectiu perquè en molts dels casos demostra el fort sentiment de pertinença al barri i a la parròquia que més d'una vegada el porta a desprestigiar o a posar en dubte les accions d'altres parròquies amb afirmacions com aquesta: *'Los rivals del parroquians del Pi, entench dit los de Sta Maria del Mar, monus de la Seu, que el vulgo sol dir, que son mes parroquians que cristians, sen sa iltre. Obra mes rica que la del Pi, però no tan numerosa en nobles i cavaller...'* Amb tot, la seva tossuderia a redactar tot allò que passava en els seu entorn per petit o insignificant que fos ens permet de resseguir la festa i els seus preparatius.

Les festes amb motiu de la beatificació del Dr. Josep Oriol comprenen un període llarg. L'any 1806 van començar a celebrar-se i van cloure ben entrat el 1807. De tot aquest període, una constant es manifesta gairebé d'una manera obsessiva al llarg de totes les celebracions, la competència entre barris, o per filar més prim entre les parròquies que en qualsevol cas eren el referent més clar de divisió territorial de la ciutat.

Aquesta característica no és nova doncs ja ho havíem notat en festes d'aquestes característiques però el fet que la mort del Dr. Josep Oriol fos temporalment molt propera a la seva beatificació, tan sols poc més de cent anys separen la seva defunció de la seva pujada als altars, ens fa pensar que el seu record era prou viu en la memòria col·lectiva de Barcelona. I per adobar la situació, el fet que totes les parròquies volguessin afillar-se el beat per un motiu o altre ens permet imaginar l'estat de competència festiva que es va produir a la Ciutat, sobretot entre les dues parròquies vedettes de l'època l'una Santa Maria del Mar i l'altre Santa Maria del Pi.

Els entremesos festius i la processó.

La majoria dels treballs que s'han realitzat sobre gegants i bestiari d'aquesta solemnitat s'han basat bàsicament en l'auca que es va publicar l'any 1807. Comparant els fulls de l'auca amb els documents escrits hi veiem diferències importants, cosa que ens fa pensar que possiblement el fet d'utilitzar l'auca com a única font documental ens allunyi de la realitat d'aquell moment. Per exemple la participació dels cavallets, representats en el rodolí número 4, no apareixen en les dues relacions escrites que hem consultat el que ens fa suposar que no hi van participar. La participació de l'àliga que es presenta en un lloc privilegiat i que sabem que va desfilar pels pèls i dins del gremial. La participació del bou i la mulassa que en l'auca es representa i que en els documents que fan menció a la gran processó de la Seu no hi surten esmentats.

Sabem que les prohibicions i reordenacions sobre la participació del bestiari en les processons durant el segle XVIII els havia ferit de mort i de fet no tenim cap referència ja fa molt de temps. Els interrogants sorgeixen ràpidament: Com és que després de tant de temps reapareixen en aquesta ocasió i malauradament tornen a desaparèixer o com a molt tornaran a sortir tímidament i en ocasions puntuals?

És probable que per organitzar les celebracions, busquessin referents anteriors. Segons sembla, va ser així si més no el Baró de Malda en fa menció: *'Semblant funcions de Beatificació de un Sant de la mateixa Patria pocas s'hent vehuent, no haventi hagut altra que constia, que la de S. Ramon de Penya Fort y la del gloriós bisbe de Barcelona y Arquebisbe de Tarragona San Olaguer, que consta tot , com es de pensar, en papers y pergamins , en lo arxiu de esta santa Iglesia Catedral y's podran consultar per fer lo que se espera en las venideras fiestas de la Beatificació...'*

Si realment es van consultar les Festes de Sant Ramon de Penyafort, de l'any 1601 per prendre model és fàcil suposar que va provocar la sortida dels entremesos a la processó, ja que en les festes de l'any 1601 la participació dels elements del bestiari i dels gegants va ser molt reeixida. El fet que darrere d'una voluntat popular, que segur que hi era, hi hagués un fet històric com a punt de referència, per estructurar la solemnitat, justificaria als més reticents a la participació dels entremesos en la processó la seva sortida.

Després d'aquestes festes de beatificació les referències sobre bestiari gairebé desapareixen llevat d'algunes d'escadusseres sobre el lleó i els cavallets. Això converteix la processó del 1807 en la darrera font d'informació extensa de tota la comparsa dels entremesos animals a Barcelona.

L'àliga destronada.

L'àliga va participar en la processó, però de manera diferent a com estàvem acostumats. L'àliga element solemne i cerimoniós havia deixat de ser l'entremès que representa la ciutat i acompanya el consistori en els actes de protocol. De fet, igual que altres elements del bestiari, l'àliga ja feia temps que no sortia i Rafel Amat ens ho explicita en el seu escrit: *'L' amich ana obrint pas ab tanta turba de fabets, que alli eran esperan los gegants , lo lleó dels blanquers y l'Aguila imperial, que tothom enyoraba de veurerlos...'*

El lloc de desfilada dins el seguici processional no és en aquesta ocasió aquell lloc de preferència que venia ocupant en les grans solemnitats, prop de la custòdia en les processons del Corpus o prop del reliquiari com correspondria en aquest cas. L'àliga participa dins del gremial: *'L'Aguila imperial anaba també entre les banderas.'* Es refereix a les banderes i divises dels gremis. En la relació que hi ha en l'arxiu de la parròquia del Pi, ens afina més la seva posició, on especifica que va sortir com a divisa del gremi dels revenedors. És a dir l'àliga s'havia convertit en un entremès de poca rellevància corporativa i probablement va ser acollit ocasionalment a la parròquia del Pi on el gremi dels revenedors hi tenia la seva seu.

A més, l'àliga que s'havia distingit sempre pel seu perfecte estat, no en va havia estat el gran entremès de distinció de la Ciutat, el Baró de Malda ja la troba depauperada: *'Aguila ab els aguilons, merexeria tornar-se a dorar, per ser prou pasada...'* Queda ben clar que l'àliga ha caigut en un procés de decadència tant per l'estat de la figura com per el seu estat simbòlic, aquest últim es pot ser el més interessant i que ens suggereix interrogants, com per exemple: Quin ha estat el procés que va seguir aquest entremès per arribar a ser 'l'entremès destronat'?

El fet que l'àliga sigui un entremès d'una forta càrrega simbòlica, la converteix com a tot símbol en un element identificatiu però alhora la converteix en extremadament vulnerable si la seva iconografia es pot confondre o manipular a raó de jocs de poder.

Documentalment, no sabem quin va ser el procés que va seguir l'Àliga barcelonina però tenim referents de processos similars de manipulacions simbòliques d'altres indrets. Per exemple l'àliga de la ciutat belga d' Ath va ser convertida en bicèfala per identificar-la amb la casa dels Ausburg. Més proper a Barcelona i segons Ricard Solana a Reus l'Àliga va deixar de sortir una bona temporada perquè els felipistes identificaven la seva imatge amb l'Arxiduc Carles. Amb aquests referents és fàcil suposar que l'Àliga barcelonina va seguir un camí semblant, i que per identificació de l'Àliga amb la simbologia dels Austries va ser arraconada en el seu moment per el poder borbònic i que a diferència de l'àliga de Reus la de Barcelona no va tornar a ser adobada i va deixar de participar en les celebracions i solemnitats de la Ciutat.

El cas és que l'Àliga de Barcelona després de la seva participació en la processó de la Beatificació del dr. Josep Oriol, i que podem qualificar de participació puntual, no tornarà a sortir en cap document ni en cap celebració. El que ens fa pensar que va quedar com una andròmina en algun racó d'algun magatzem o del mateix gremi de revenedors fins que es va malmetre i va desaparèixer.

El 'mogigato' i la tarasca.

En l'auca de la processó del Dr. Josep Oriol apareixen en el rodolí número 3 i 5 dos elements del bestiar, un sota el nom de Mogigato i l'altre sota el nom de Tarasca. Tots dos són fàcilment identificables com el Bou, i la Mulassa i que per un procés de castellanització de les denominacions l'estamper va adoptar aquests noms. El mot Tarasca el veiem aplicat a la mulassa com a vegades és aplicat indiscriminadament per referir-se a qualsevol element del bestiar. Joan Amades en el llibre Gegants Nans i altres

entremesos ens diu que el terme Mogigato, aplicat al bou, és una conseqüència de l'estat precari de la figura, cosa que no creiem del tot certa i suposem que respon a la personalitat bonifàcia i manyac d'aquest animal doncs en castellà aquest mot equival a dir 'santurrón'.

Les referències escrites de la participació d'aquests entremesos, es limita a la processó que va de la parròquia del Pi a la Seu i no surten esmentats en la gran processó de la Seu al Pi, per el que deduïm que no hi van participar. El baró de Maldà ens ho explica així: *'En la hora de dos quarts de nou exit de la iglesia del Pi la Profeso. Devant anaba el bou de allo ben escarrasat , tras de est la mulasa acotan a tothom, lo mateix que el bou ab prou bulla y griteria de xicots y demes burdegassos'*

Aquests dos entremesos van tenir una participació pobre, van desfilat tots sols en la processó que va anar del Pi a la Catedral i en solitari sense precedir els seus gremis. En el cas del bou Joan Amades ens diu el següent ... *'Figurava en primer terme el Bou com emblema de la parròquia del Pi'*. Entre els gremis que hi van assistir no trobem els carnisers: Podem suposar doncs que ja no existia... i en el cas de la mulassa ens diu que: *'No presideix el gremi que la tenia per símbol perquè segurament ja devia haver perdut preponderància...'*

De fet, en els gravats el segle XVIII veiem que aquests dos elements ja desfilaven separats dels gremis i precedint el seguici de la processó. Un dels motius va ser el caràcter engrescat i la xerimola que tant el bou com la mulassa provocaven i que va motivar que en les reordenacions de les participacions dels entremesos festius en les processons del Corpus acabessin relegats a desfilat lluny dels llocs que en altres èpoques els hi eren reservats.

En el cas del bou el baró ens diu que el seu estat és prou 'ecarrasat' és a dir desmanegat, no sabem si es refereix a l'aspecte de la figura o al seu tarannà en els moments d'evolució pels carrers. Com hem esmentat abans, Joan Amades ens diu sobre aquest tema que el bou estava molt degenerat en aquelles èpoques i són diversos els autors que recolzen aquesta teoria. Malgrat tot sabem que per les festes de beatificació la majoria d'entremesos, llevat de l'àliga, van sortir renovats o refets.

En les notes d'en Rafel Amat es llegeix: *'Eixira lo bou y la mulassa, y los gegants xics y grans, ab sas gegantessas novament vestits'* i més endavant llegim: *'El Po Ginestar es el que cuida de vestir al bou'* Per el que suposem que el bou i la mulassa van passejar per els carrers de la Ciutat en perfecte estat, i mes si tenim en compte que les dues figures en qüestió són extremadament senzilles d'adobar perquè la testa era l'únic element treballat i la resta del cos eren gualdrapes i robes que simulaven el cos, com explica Josep Puiggarí en l'article 'Les bèsties del comú' publicat al 'Calendari Català' l'any 1875: *'Al bou i la mulassa encare los alcansarem. No pot calcularse res mes desgraciat: com mitja bota, tallada al llarch, formava la corpenta, cuberta en gualdrapos fins a terra, y un cap de cartró, de bou y mula enganxats ab draps per poderse moure, componien tot son mecanisme'*

El rastre, tant del bou com de la mulassa de Barcelona, van desaparèixer després d'aquesta processó i no els tornem a trobar en cap document, ni tampoc els trobem representats en cap auca ni full de rengle posterior llevat d'un ventall esmentat per J. Amades, que desconexim. Però és molt possible que

no desaparegués, ja que segons el testimoni de J. Puiggarí de l'any 1875 ens diu que *‘encare los alcansarem’* és a dir que eren del seu record i tenint en compte que va néixer l'any 1821 la desaparició d'aquests entremesos devia ser força posterior. El que ens fa pensar que la mulassa i el bou van acabar participant com elements exclusivament lúdics en festes i celebracions al carrer, que de moment malauradament desconexim i no ens permeten apropar-nos a la seva activitat fora de les processons i al seu moment real de la seva desaparició.

El lleó.

‘A pocas de estas, venia lo Lleó coronat son cap, com rey dels animals, alque tothom esperaba ab gust de veurerlos, despues de tants anys que no habia exit a les profesons del Corpus, habentlo fet en esta extraordinaria profesó. Dorat de nou en sa gran melena, boca trayen bé la llengua vermella a fora, per ambucarse los melindros, que a nostra vista, s'han tragué alguns del morralet, lo pare del Lleó, que portava vestidura blava y barba llarga; y com lo axugaba el pobre Lleó ! y los que' s figuraban manjar lo Lleó com sels calaria dins el seu ventre. Al lleó lo acompanyaban lleonets, es a dir homens vestits dorats, com lo Lleó.’

Després d'aquesta extensa descripció que ens fa Rafel Amat en el ‘Calaix de Sastre’ podem veure que el lleó era l'entremès animal que gaudia de millor salut. No només reapareixia com feien les altres bèsties, renovat i amb tots els seus complements, lleonets i pare del lleó. A més ho fa dins del gremi dels blaquers com era de precepte.

La participació del lleó en les processons desapareix després d'aquesta, almenys documentalment, però sembla que va seguir participant en les processons de Corpus de la vuitada de la parròquia del Pi. Joan Amades ens diu el següent sobre aquestes sortides del lleó: *‘No hem trobat cap dada escrita que ho confirmi, però hi ha persones molt velles que el recorden’* i més endavant diu: *‘Pels volts del 1870 el lleó simulava menjar caramels i engolir les monedes’*. El lleó va resistir fins ben entrat la segona meitat del segle XIX cosa que no va passar amb les altres figures del bestiar barceloní. El fet que el lleó el trobem lligat al seu gremi ens fa suposar que va ser el motiu que aquest entremès desfruités d'una vida més llarga que els altres elements del bestiar.

La proliferació de gegants a la ciutat.

Fins a la celebració de les festes de beatificació de Sant Josep Oriol desconexim l'identitat dels gegants que a Barcelona participaven en les processons, llevat dels de la Ciutat i les dues parelles de la Parròquia del Pi de les que ja tenim referències anteriorment. Si consultem l'auca, en els rodolins 6,7,8,9 i 10 els trobem ocupats per gegants, és a dir per cinc parelles diferents i que podem identificar per les divises que exhibeixen en els seus escuts. I que tenen un semblant extraordinari amb un full de rengle publicat a les acaballes del segle anterior i que Joan Amades reproduí en el seu treball ‘Gegants, Nans i altres entremesos’.

En Rafel Amat també els identifica coincidint amb els que apareixen en els gravats llevat d'alguna alteració en l'ordre: *'Vejerem acercarse lo gegant y la gigantesa de S. Cugat, caminant ó ballant y donant voltas, y lo geganté ab la gorra a las mans badant als balcons, per haber pluja de algunas mitjas pesetas de quins i de quinas els fesent ballar, axis el de St. Maria, els del Pi, els de la Ciutat que era una gran tabola'*. La coincidència de l'auca i el text del Baró de Malda amb el full de rengle abans esmentat ens fa pensar que són els mateixos gegants i que aquests que trobem citats per primera vegada, els de Santa Maria del Mar i els de Sant Cugat ja existien anteriorment i que l'atzar no ens ha donat el plaer de trobar, encara, cap document escrit per poder datar-los amb precisió i conèixer la seva història.

L'auca ens presenta totes les gigantes tallades per un mateix patró, dames fines amb un ventall a la mà i tal com diu el Calaix de Sastre *'a la moda gavatxona'*. Per el que fa als gegants, llevat del gegantó del Pi, són representats com a nobles guerrers amb casc i plomalls, porra i escut. Malgrat l'aspecte que ens presenten els boixos de l'auca el baró de Maldà ens explica els canvis de vestuari i d'aparença del gegant del Pi i que no coincideix amb l'aspecte representat en l'auca: *'Lo Sastre Sr. Ignasi Gurri pasa a vestir nous, los gegants grans y xichs del Pi, per las profesons del Corpus y de las sagradas reliquias del Beato Oriol. Vestiran al us turc, ó hebreu y ben currutacus'*.

Els gegants van viure un procés diferent de la resta dels entremesos i les disposicions restrictives del segle XVIII no els va afectar amb la duresa que les van patir els elements del bestiar. Mentre que la presència dels entremesos animals disminueix i cau en un procés de degradació, la població de gegants a Barcelona s'incrementa amb l'aparició de figures a les parròquies com les que hem esmentat de Sta. Maria del Mar i les de St. Cugat.

Cal notar que la decadència del bestiar és una conseqüència de les prohibicions i del declivi dels gremis als quals pertanyen. En canvi els gegants neixen com a propietat d'una col·lectivitat molt més ampla i plenament solides com són les parròquies que els converteix en les seves divises populars en les processons. Per tant podem parlar que els gegants han adoptat el paper de símbol d'identitat, en aquest cas d'un col·lectiu gran com és una parròquia i al mateix temps territorial perquè no podem oblidar que la divisió de barris a la Barcelona Vella corresponia bàsicament a una divisió parroquial. Si fa o no fa els gegants havien adoptat la funció d'avui, elements festius i representatius de la comunitat.

L'estudi d'Amadeu Carbó 'Festes de beatificació de sant Josep Oriol a Barcelona 1806-1807' es va publicar el 1997 a la revista 'Gegants' de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya.